

ISSN 2518-7821

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС
НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Серія 7

Релігієзнавство. Культурологія.
Філософія

41 (54)

Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

УДК 13:[27:81'373.23]

Хрипко С.А.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Ломачинська І.М.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Яценко Г.Ю.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ АНТРОПОНІМІКИ: ДУХОВНО-СЕМАНТИЧНИЙ КОНТЕКСТ ОСМИСЛЕННЯ

Стаття присвячена проблемі актуалізації духовно-семантичного простору культури ім'янаречення. Осмислюється популярність давніх імен і обсяг розуміння інформованості в питанні істинності духовних коренів того чи іншого давнього імені. Акцентується значимість імені як філософського, культурного та духовно-історичного феномена. Осмислюється християнська складова в історії українського іменослову.

Мета роботи – системно репрезентувати трансцендентну специфіку власних імен та шляхом структурного аналізу з залученням герменевтичної методології висвітлити специфіку появи та духовну складову в зрізі елітно-сакральних, елітно-світських та народних імен в давній етнічній традиції українців. Проаналізувати вектори значимості тих чи інших духовних коренів в культурі ім'янаречення. Акцентувати специфіку впливу християнізації на культуру і символізм ім'янаречення в українській традиції та акцентувати сучасний зріз даної проблематики.

Ключові слова: ім'я, особисте ім'я, філософія імені, християнська традиція імені, духовність, духовна традиція, антропоніміка, етнокультура.

Хрипко С., Ломачинская И., Яценко А. Феномен украинской антропонимии: духовно-семантический контекст осмысления. Статья посвящена проблеме актуализации духовно-семантического пространства культуры имянаречения. Осмысливается популярность давних имен и объем понимания и информированности в вопросе истинности духовных корней того или другого давнего имени. Акцентируется значимость имени как философского, культурного и духовно-исторического феномена. Осмысливается христианская составляющая в истории украинского именослова.

Цель работы – системно презентовать трансцендентальную специфику собственных имен и путем структурного анализа с привлечением герменевтической методологии осветить специфику появления духовной составляющей в срезе элитно-

сакральних, елітно-светських і народних (фольк-имен) в давній етнічній традиції українського народу. Ставиться задача проаналізувати вектори значимості тих или иных духовних коренів в культурі імянаречення як такої. Акцентувати специфіку впливу християнства на культуру і семантику імянаречення в українській традиції і зафіксувати сучасний срез актуалізованої проблематики.

Ключевые слова: імя, личное імя, філософія імені, християнська традиція іменослова, антропоніміка, етнокультура.

Khrypko S., Lomachinska I., Iatsenko G. Phenomenon of Ukrainian Anthroponymic: Spiritual and Semantic Contexts. The issue is devoted to a value sphere of Christian dominant consideration in the spiritual and semantic space of a name-giving culture in Ukrainian anthroponymic tradition as well as to the historical and philosophical analysis of spiritual peculiarities presented in the process of proper nouns' creation and functioning in Ukrainian spiritual culture at the pagan times. The crucial concept of the work is a statement about the preservation of the spiritual sources of a pagan tradition. National Ukrainian onomasticon has been predominantly formed on the Orthodox value basis that is owing to the historical peculiarities of the national, religious and cultural space. The value of a name as a philosophic, cultural, spiritual and historical phenomenon is highlighted.

The aim of an issue is to represent a transcendental peculiarity of the proper names and via a structured analysis with the hermeneutic methodology application to highlight the appearance and spiritual components in the elite-sacral, elite-secular and national names in Ukrainian ancient ethical tradition. Moreover, the additional ask is to consider the Christian influence on culture and semantic meaning of name giving in the Ukrainian tradition, and to study the modern cross-section of the issue's urgency. The Christian tradition of spiritual representation of a name is presented by the Patristic representatives: John Chrysostom and St. Augustine; the works of the Russian Orthodox philosophers, namely S. Bulgakov, P. Florensky, O. Losev, depict the sacral meaning of a name.

Key words: a name, a proper name, philosophy of a name, Christian tradition of a name, spirituality, spiritual tradition, anthroponymic, ethnical culture.

Актуальність проблеми. Ім'я є своєрідним уособленням сенсу буття особистості, водночас, виступаючи відображенням національних архетипів та втіленням системи соціальних знаків, здатне трансформувати знаково-символічну реальність та перетворюватись у індивідуальний міф. Ім'я є виходом за межі індивідуальності, воно стандартизує соціальний комунікаційний простір, впливаючи на систему статусно-рольових взаємозв'язків. Символіка імені у межах сформованої мови впливає на функціонування інформаційно-комунікаційної системи суспільства, виокремлюючи маркери «свій-чужий» та конститує внутрішній соціальний простір. Імена можуть усвідомлюватись як колективно організовані зразки символічних кодів, що втілюють соціальні традиції та цінності і беруть участь у формуванні національного архетипу. Ім'я – це те, що „дають”, що „носять”, чим „пишаються”, що „втрачають”, за честь якого „сперечаються” і яке подекуди й „ганьблять”... Ім'я або імення – це специфічна особиста назва людини, що дається їй при народженні; це головний атрибут певної особи, що часто стає її рівнозначним символом. Перекрутити (неправильно висловити ім'я) може

стати основою для серйозної образи, мотивацією для міжособистісного конфлікту. Ім'я – це те слово, над яким ми *«довго замислюємось, відгукуємось на нього, коли до нас звертаються, а найголовніше – ім'я супроводжує нас усе наше життя»* [Савицька С., Савицький О. 2012. С.5]. Ім'я, що втілює національну традицію – це безцінна і вічна спадщина минулого, без якої нівелюється майбутнє. Як зазначав Т. Шибутані, ім'я є одним із найважливіших символів у усвідомленні людиною своєї самості: *«Символ, яким людина себе визначає так тісно асоціюється із його Я, що люди часто змішують ім'я із його власником: вони реагують на нього так, ніби це жива людина»* (Шибутані Т. 2007, 261). Функціональне призначення власних імен у знаково-символічній структурі суспільства зумовлювалось етнічними, історичними, релігійно-культурними особливостями, водночас, найбільш значимими залишалися наступні: індивідуальний знак (позначення конкретної особи), соціальний знак (статусно-рольова позиція), національний знак (передача зв'язків поколінь та формування соціальної пам'яті), сакральний знак (своєрідний духовний захист).

Антропоніми (власні імена людей) споконвіків були і є чи не найуживанішим лексичним феноменом в усі епохи і в усіх народів [Герасимчук В., Нечипоренко А. 2002. С.3]. Допоки живе ім'я народу – є сам народ, допоки пам'ятається ім'я певної людини – вона жива в людській пам'яті. Антропоніми подекуди ставали не тільки і не стільки свідками історії людства (адже за іменами можна вивчати історію як таку), а й її знаковими символами. Ім'я завжди з чимось або кимсь ототожнювалось, оскільки за давніми віруваннями, ім'я – сутність речі, а отже й людини, тобто визначальний знак особи; інакше кажучи – ніщо не існує, поки не виникла потреба в імені, і, навпаки – коли виникає потреба когось чи щось знищити, ліквідувати, звести нанівець в пам'яті... виголошувалась формула-закляття на кшталт: *„Щоб його імені більше не було”* [Жайворонок В. 2007. С.261]. Є сенс порівняти з сучасною версією вкрай роздратованих виголосів зразку: *„Щоб я його імені більше не чув! або „Забудь ім'я його! тощо.*

З прадавнім віруваннями пов'язані й намагання затримати якнайдовше чиесь ім'я, навіть і по смерті – адже до тих пір, поки не покинуло сферу спогадів, споминів ім'я, нібито живе й та особа, що носила його за життя – живе хоч би й в людській пам'яті. За давніми уявленнями – імена набувають і втілюють містичний характер: знати чиесь ім'я і його вимовляти означало набирати сили над тією особою, що в свою чергу, пояснює значимість і роль імені в замовляннях і молитвах [Жайворонок В. 2007. С.261]. Отже констатуємо, такий загальноприйнятий феномен як „власне ім'я” – є найдавнішим антропонімічним утворенням. Історія закарбувала згадку про вічне бажання «тримати ім'я». Ім'я утримувалось в знаках, символах, оберегових кодах, в культурі ім'янаречення немовлят тощо. Факт знання чийогось імені ототожнювалось подекуди з фактом володіння силою і життям тієї особи, чиє ім'я стало відомим. Отже ім'я і все, що з ним пов'язане перебирали на себе сильний містичний вплив і значення. Стрижневою є і роль імені в культурі замовлянь і молитовних практиках [Жайворонок В. 2007. С.261].

Мета роботи – системно репрезентувати трансцендентну специфіку власних імен та шляхом структурного аналізу з залученням герменевтичної методології висвітлити специфіку появи та духовну складову в зрізі елітно-сакральних, елітно-світських та народних імен в давній етнічній традиції українців. Проаналізувати вектори значимості тих чи інших духовних коренів в культурі ім'янаречення.

Акцентувати специфіку впливу християнізації на культуру і символізм ім'янаречення в українській традиції та акцентувати сучасний зріз даної проблематики.

Ступінь дослідження проблеми. Історія українського іменослову як і історія дослідної цікавості даною проблематикою є доволі багатоконтекстуальними. На принципово етнокультурний контекст історії української антропоніміки звертає увагу Г.Лозко. Регіональне розмаїття культури ім'янаречення подає в своїх роботах подружжя Савіцьких. Ґрунтовний аналіз історії українського ономастикону з урахуванням специфіки радянського періоду подають В.Герасимчук та А.Нечипоренко. Цікаві проблемні напрацювання з історії та культури української антропоніміки репрезентують Л.Скрипник, П.Дзятківська, С. Губерначук, І.Франко, І.Сухомлин. Окремої уваги заслуговують ґрунтовні підбірки українського іменослову М.Худаша та П.Чучки. Етно-символічне розмаїття звичаєво-обрядового контексту функціонування давніх імен помітне в роботах В. Жайворонка, Г.Булашова, О.Воропая, О.Буряка, С.Наливайка, О. Машинця та багатьох інших історичних та етнокультурних наукових розвідках.

Зберігаючи духовні витоки язичницької традиції, український національний ономастикон сформувався значною мірою і на православних ціннісних засадах, що зумовлено історичними особливостями розвитку національного релігійно-культурного простору. Християнська традиція репрезентації духовної сутності імені представлена у представників патристики - Іоанна Златоуста та Августина Блаженного; у російській православній філософії сакральний зміст імені актуалізовано в роботах С.Булгакова, О.Лосева, П.Флоренського.

Виклад основного матеріалу. Семантично-сакральну першість в українському іменослові тримають так звані Богоданні, Богославні імена. Це імена, що по звучанню сфокусовані на ідеї славлення Бога, ідеї походження імені від волі Бога. Ідея „Славлення Богів” проходить крізь увесь давній слов'янський іменослов. Слов'яни „стали славними від славлення Богів” [Лозко Г.С. 1998. С.6.]. Не можна не помітити, що в просторі власних імен найбільше збереглося тих, що мають в основі корінь **Слав** -: *Славомир, Славоимил, Доброслав, Ярослав, Святослав, ...* тощо. Цікавими за змістовним навантаженням є такі давні імена як Славибор (славлячий боротьбу), Славонінг (уславлений ніжністю) [Лозко Г.С. 1998. С.107]. Не менш поширеними є імена, де в основі лежить **Бог- та Род** -: *Богуслав, Богдан (даний богами)* [Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. 1996.С.42], *Боголюб, Богомол, Богумир, Богород, Божеслав, Божидар, Божимир, Божич, Божко, Божен, Богусь тощо.* Історична пам'ять зафіксувала наступну тенденцію – надзвичайно розповсюдженими були імена, які втілювали тему народження та богоданності. В основі цих імен лежить корінь **Бог- та Род**. Богород, Радомир, Родослав, Мстибог, Родак, Родослав, Милобог, Боголюб, Богомол, Богумир, Богород, Божеслав, Божимир, Божич, Божко, Божен, Богусь тощо [Skripnik 1996, 42]. Деякі з цих імен є популярними і, певним чином, модними і на сьогодні. Більшість перейшла в категорію прізвищ. Червоною ниткою крізь культуру ім'янаречення проходить ідея постійного молитовного славлення, возвеличення Богів. На детермінуючу укоріненість, спорідненість і інші лінгвістичні аналогії між словом «слов'яни» і «славлення» звертають увагу більшість дослідників [Lozko 1998, 6].

Історична пам'ять констатує – давній український іменослов мав свій іменний Олімп. Це, так звані, княжі імена. Право на влодіння таким іменами мали виключно

представники вищих (світських і військових) верств населення. Світську першість українського іменослову тримають так звані елітні імена, що втілюють ідею можновладства і звияжництва. Примат, пріоритет, вищість давньоруського іменослова тримають "почесні", так звані "княжі" імена. За духовно-вартісними ознаками, семантичним наповненням, лексичною структурою вони по праву належать до блискучих "іменотворів" Київського Князівства, засвідчуючи неабиякий словотворчий хист і обдарованість наших пращурів. Ці імена звичайно складаються з двох основ, одна з яких функціонально багатовалентна, тобто здатна поєднуватися з різними іншими основами (-слав, -мир, -волод, -гост, -бор, -полк, -мисл, -ніг, -вой, -дар, -зар, -хвал, -мил, -люб та ін.): *Владислав, Переяслав, Судомир, Ладимир, Воїбор, Ярополк, Добромисл, Любомисл, Володар, Світозар, Богухвал, Добролюб, Мстислав... тощо* [Герасимчук В., Нечипоренко А. 2002. С.8]. Подібна жіноча версія імен утворювалась від чоловічих зразків і звучали по суті аналогічно: *Богуслава, Горислава, Предслава, Всеслава, Вислава, Вишеслава, Болеслава, Верхуслава, Людмила, Мировидар... тощо*. Окрім помітної милозвучності в ці імена, перш за все, вкладався відповідний величальний зміст, в якому проявлялися обов'язкові князівські чесноти: честь, гідність, святість, а по-друге – в них задалегідь вкладався пророчий зміст: корінь „-слав” - наочно втілював пророцтво щодо майбутньої гучної слави носія даного імені.

Цікавий факт - у літописі "Повість временних літ" серед 190-а згадуваних у ньому руських імен, 103 із компонентом -слав. Час ішов.. історія імен набувала нових ознак і вже за княжого періоду чимало імен почали вживатися в скороченому "усіченому" варіанті – від повного складного імені озвучувалась лише перша частина: Борис (від Борислава), Вадим (від Вадимира), Рад або Радим (від Радимира), Хвалим (від Хвалимира), Творим (від Творимира)... Прагнення пом'якшити звучання імені і вкласти в нього симпатію, тепло, любов і довіру до носія спродукувало тенденцію вживання деяких "усічених" варіантів імені в поєднанні із зменшувально-пестливим суфіксом. Ця тенденція породила такі імена як : Бориня, (від Борислава), Вишата, Вищелюб (той, хто віщує любов), Вищеправ (той, хто віщує правду), Вишко (від Вишеслава), Добрята, Добриня, Добриш, Добрянко (від Доброгоста, Доброслава), Жидко, Жидята (від Жидимира, Жидислава), Жирошка (відомий своїм статком, багатством, заможністю), Жирята (від Жирослава), Люб, Любко, Любан, Любен, Любим (від Любомира, Любомисла), Путята, (від Путислава), Радко, Радьша, (від Радогоста, Радослава), Святко, Святоша (від Святослава, Святополіса), Твердята чи Твердко (від Твердислава), Ярун, Яриш (від Ярослав, Ярополка).

Знайомлячись з історією давньоукраїнського іменослова можна помітити й наступну тенденцію – мається на увазі традиційне долучення до „княжого блоку” давньоруських імен і всім відомі імена скандинавського походження, такі як *Ольга, Рогніда, Олег, Ігор, Рюрик, Аскольд, Дір..* А з огляду на те, що вони доволі помітно побутували в нашій історії, деякі з них активно вживаються й до сьогодні. Заглиблюючись в полісемантичну історію давньоукраїнської культури ім'янаречення можна констатувати й наступну тенденцію – мається на увазі апріорно традиційне долучення до „вищого княжого блоку” давньоруських імен і всім відомі імена скандинавського походження, такі як *Ольга, Рогніда, Олег, Ігор, Рюрик, Аскольд, Дір..* А

з огляду на те, що вони доволі помітно побутували в нашій історії, деякі з них активно вживаються й до сьогодні.

До речі - до давніх, ще дохристиянських імен, належать доволі популярні на наших теренах і, здавалося б, сучасні імена – це такі як: Богдан, Людмила, Таміла, Світлана. Останні три імені в цьому переліку, утворені від чоловічих зразків імені, і набули широкого розповсюдження лише у XX столітті. А от ім'я Богдан заслуговує на окрему увагу. Будучи одним із стрижневих духовних імен язичницького періоду воно зберегло свою популярність і в межах християнської культури і, навіть, в період войовничого атеїзму.

Надзвичайно цікавою сторінкою українського іменослову є етнічні, народні імена. В умовній ієрархії українського іменослову фольк-імена не є нижчими чи менш елітними. Вони є унікальними. І в семантичному і в буквально-практичному розумінні. Не менш цінною і цікавою є й сама історія змісту імен „простолюдинів” — адже це також історія народу і втілення традиційної культури української людності. Так звані „прості імена” несуть вагомий функціональний зміст - вони відтворюють і, певним чином, репрезентують народний побут, давні вірування, етнічну фантазію, історичні контакти.. тощо. І в лінгвістичному і всемантичному контекстах вони є унікальними, оскільки втілюють і етнічну фантазію, і історичну пам'ять, і ментальність українського народу. Ціннісними детермінантами фольк-імен виступало все оточуюче середовище і навіть парадоксальні сфери життя. На даний момент усі вони перейшли в категорію етнічних прізвись. Умовно розгрупувати давні **фольк-імена** можна наступним чином:

- **Фахові** спеціалізовані імена, які втілювали специфіку роботи, трудової діяльності то род занять: Млин, *Кожем'яка*, Чумак, Живодер, Пасько (*пастух*); Услава, Бава (*та, що бавить, доглядає дітей*), Баян (*оповідач*), Зварич, Кулинич, Бердник, Ландик, Линдик, Пасічник, Свиря (*сопілкар*);

- **Статусні** імена – ті, що втілювали соціальний стан, посадові ознаки і обсяг влади: Віщун, Волхв, Мольф (*мольфар – знавець прихованих знань, маг*), Владика, Ніхто, Дяк, Ігумен, Млин (*власник млину раніше мав вагомий важелі на життя села*), Посол, Селянин, Баєслав (*баяти славу*), Бастар (*бути достатнім, заможним*), Бислав (*надмірна слава*);

- **Територіальні** імена – ті, надавались з огляду на історію появи в даному поселенні чи родині, місце походження певної людини чи за її етнічними ознаками: Приблудень, Лях, Татарин, Зайда, Знайда, Ліско, Мордвин, Москаль, Черемис, Подорожник (*мандрівник, що залишився*), Бран (*забраний*), Приймак;

- **Характерологічні** імена – це імена, що надавались з огляду на потребу акцентуації чи виокремлення певних рис характеру, внутрішнього світу чи зовнішності: Любава, Розумник, Благород, Лобан, Бакуня (*говіркий*), Батак (*упертий*), Сувор, Безсон,, Бермята (*людина як тягар для всіх оточуючих*), Угрим, Болеслав, Бідослав (*уславлений бідой*), Черноголов, Блажко, Смола, Блуд, Пузо, Губа, Рябий, Тупочол, Тугодум, Шульга (*лівша*), Кандиба, Коцюба, Скиба, Погиба, Шкараба, Лагойда, Негода, Пригода, Нехай, Некрас, Поривай, Стоян, Шиян, Балакун, Вергун, Вередун, Гарун, Кордун, Мазун, Прядун, Свистун, Батура (*впертий*), Трясун, Безрук (*невмійко, той у кого все з рук валиться*), Кислиця (*плакса*), Бава (*бавиться, грається*);

- **Зооморфні імена – зооніми.** Це найпоширеніший варіант народного іменослову. Дані імена набули масштабного розповсюдження через запозичення від загальних назв тварин, птахів, риб, комах – усіх «братів менших»: *Заєць, Лисиця, Вовк, Лель (лелека), Гусак, Пес, Песиголовець, Котян, Котко, Птаха, Соловей, Беркут, Горностай, Сич, Сорока, Жук, Зигзиця (зозуля), Муха, Бджола, Стерляг, Віл, Баран, Козич, Кіт, Жур (журавель), Лин, Карась, Сом, Тарань, Окунь, Судак і Йорш, Тур, Кріль, Кібець...* Імена-зооніми перейшли в родинні – цілі роди надалі іменувались як: *Волковичі, Бджолярі, Ведмедичі, Лисичі, Левичі.* Поступово з плином часу ці імена поступово переростали в прізвища.

- **Фітоніми** – „рослинні” імена): *Гарбуз, Квасоля, Горох, Верес, Капуста, Конопля, Лоза, Хміль, Жито...* Є сенс припустити, що зміст відомої пісеньки: *"Ходить Гарбуз по городу, питається свого роду"* вочевидь міг би бути абсолютно реальним переказом життя-буття певної реальної Гарбузової родини. Звичасвий формат сватання, де стрижневу роль грає гарбуз, теж свідчить, можливо, про перекручену і забуту «статусну» роль цієї городини в семантичній культурі давніх українців.

- **Числівникові імена** – це імена, що пов’язані з ідеєю бажаності та очікуваності появи дитини. У подібних великих родинах проблема ім’янаречення вирішувалась геніально-просто – дітей називали: *Первуша, Первень, Первак, Вторуша, Третьак, Четвертак, Сьомко, Восьмак...* І так далі.

- **Календарні імена** (втілюють давню назву українського місяцеслову) – *Зима, Просинець (Січень – він же Тріскун, Сніговик, Льодовик,), Перезим, Сніжен (Лютий – Громник, крутень), Березень (Зимобор, Березоль, Сочень, Соковик, Протальник, Заграйячка, Капельник), Квітець (Цвітень, Краснець, Снігогін, Дзюрчальник, водолій, Лукавець), Травень (Травник, Пісенник, Громовик тощо), Політко, Червень (Кресник, червець, Ізок, Гнилець), Липень (Липець, Сінокіс, Косень, Грозовик, Іллюх), Серпень (він же – Жнивень, Копень, гедзень, Хлібочол, жнивець, Спасівець), Вересень Сівень, Вереснець, Ревун), Жовтень Падзерник, Костричник, Весільник, Зазимник), Листопад Падолистом, Напівзимником), Грудень Хмурень, Мочавець, Солоноворот, Андрієць (від християнського апостола Андрія), ... Неділя, Подосен, Мороз, М’ясоїд, Мясонуст (останні два імені втілюють народну назву поминальних тижнів).*

- **Темпераментні або клопітні імена** – це імена, які надавались з огляду на характер малої дитини, яким вона виділялась з перших днів свого життя і ознаки вдачі, за якими була „занадто помітна.: *Клопіт, Будило (Будилко), Тишеня, Тишко, Шумило, Грюкало, Шумко, Звонило, Звяга, Поривай, Крик, Слатьон, Гаман, Балакун, Бакуня (говіркий). Вергун, Вередун, Гарун, Кордун, Мазун, Прядун, Свистун, Трясун. Гам, Безсон, Буян, Рева. Будай тощо.*

- **Міцні імена** – втілювали прагнення закласти максимально життєдайну силу. На практиці реалізація подібних асоціації в таких іменах як — *Боревен, Борей, Дуб, Тур, Бик, Берислав, Бойслав, Залізо, Силан, Силобор* тощо.

- **Ситі імена** – втілюють прагнення батьків дати дитині „ситу” долю, заможність, життя без бідувань і негараздів. Реалізація цього батьківського бажання „ситого життя” втілена в наступних, доволі кумедних щодо звучання, на сьогодні

іменах: *Бориц, Узвар, Бульба, Сало, Кусень, Капусняк, Макота (від смакота), Каша, Книш, Пиріг, Куліш тощо.*

• **Оберегові** (але на парадоксальному підґрунті) імена. Імена надавались, щоб приховати красну долю дітей. Вкрай марновірні батьки "нагороджували" дитину на перший погляд неблагозвучним іменем — своєрідним характерним "заклинальним" оберегом від зурочення. Ця тенденція акцентовано породила низкувкрай дивних, "недоброзичливих" імен: *Болван, Біда, Бовван, Кля, Нечай, Мля, Млявота, Неждан, Приплентач, Невдача, Прийда, Підкидень, Бермята (тягар), Некрас, Нелюб, Кара, Ненаш, тощо.* Можна помітити й соціально зумовлений нюанс, адже у бідній, згорьованій, злиденній родині чергова дитина могла бути й небажаною, а батьківський відчай — віддзеркалювався в процесі ім'янаречення. (Окремої уваги в цьому переліку заслуговує, вже згадане, ім'я *Болван*. Явно помітне, на перший погляд, ображально-негативне забарвлення воно набуло у ранні християнські часи в Київській Русі. А на початку це було одне з „красних” імен давнього іменослов, адже мало "божественне" походження і означало те саме, що й Світло (бовваніти — джерело світла), *Кумир, Божество*). Оберегові функції втілювали й так званих "**відстрашувальних**" імен: *Пугач, Пацюк, Полоз, Кнур, Оса, Вуж, Кракун (ворон-крук), Перець, Смажень, Рогац, Цибуля, Мухомор, Кажан, Мряка, Мара тощо.*

• Окремої уваги заслуговують імена, зміст яких втілює рівень батьківської любові, закоханості в малу дитину, масштаби очікуваності, вимріяності дитини. Таких дітей називали дивовижно світлими, ніжними, задушевними, милозвучними іменами, що стали окрасою народного іменослова: *Златовласка, Милота, Зоремила, Добриня, Зореслава, Краснослава, Малинка, Купава (так називали дівчаток, народжених на свято Купайла), Ждан, Лабуня (пестлива), Любим, Лагода, Лада, Богдан, Ладомира, Радослава, Гость, Баско (красень), Лібуша, Лілея, Добрило, Дружина, Ліпа (ліпша за всіх), Милан, Бажан (бажаний), Боголіп, Красуня, Любава, Леля, Любистия (в любистку купана), Дана, Малуша (крихітка), Любаша, Медорада, Милуша, Милувзора, Милонога, Молнезара, Любомила, Надія, Любомира, Льоля (народжена в сорочці - щаслива)...* Сподівання батьків бачити дитину щасливою, вродливою, розумною, заможною лежать в основі "побажальних" імен: *Хвалим, Мирон, Лагода, Радечко, Райко, Потіха, Ладим, Ранко, Ратай (хлябний), Тихий, Семирад, Чемний, Сочень (соковитий)...* А особливо люблячі батьки, буквально ототожнюючи долю й ім'я, не вагаючись, наділяли своїх малят "найщасливішими" іменами — *Богом, Білота (священна), Ангелом (Божене, Ангеліна, Анжела, Анжеліка — жіночі варіанти цих імен).* Батьківська любов, яку втілюють „красні” імена-обереги, на глибоке переконання батьків, обов'язково захищатимуть і забезпечуватимуть щасливу долю і успішне майбуття рідної дитини.

Окремо є сенс зазначити, що доволі багато вищеназваних імен дуже вже нагадують прізвиська: *Кислиця, Кисіль, Кциюквас, Жирнос.* Популярність прізвиська подекуди витісняла в небуття справжнє ім'я і людина була znana в свої колах виключно за всім відомим прізвищем. Від подібних імен-прізвищ пізніше утворились відповідні українські прізвища. В цьому контексті є сенс згадати творчу спадщину М. Гоголя, який прискіпливо і скрупульозно працював з українськими антропонімами, і комплекс яскравих прізвищ у його творах і є не що інше, як вихоплені з реального життя давні

імена-прізвиська: *Свербигуз, Мотузочка, Бульба, Ремін, Халява, Шпонька, Довгоух* тощо.

Вищенаведеним переліком ми охопили більшість контекстів причин ім'я наречень. Оглянувши ціле гроно давніх імен, якими "нарікали" наші предки своїх немовлят, осмисливши вартісний контекст кожного імені маємо, на жаль, але все-таки констатувати, що переважна більшість найменувань з рідної минувшини вже назавжди там і залишилась, більшість з них вже загубилася в історії і „канула в Лету”, велика частина втратила свій ціннісний потенціал. До сьогодні є певною мірою популярні „княжі імена” — і чоловічі і жіночі, але так звані „народні імена” в кращому випадку перейшли до площини прізвищ.

Епоха творчої фантазії, багатой уяви і помітної самостійності у виборі антропонімів (власного імені) у Київській Русі поступово зійшла нанівець і за багатьма критеріями закінчилася з приходом християнської культури. Християнство — це не тільки „монорелігія”, „шлях до Бога”, „одкровення Любові” чи унікальна цілісна світоглядна ідеологія, це й спосіб життя, моральна регламентація, зрештою, звичаї і обряди, один з яких — хрещення. І в індивідуальному зрізі християнської культури **обряд хрещення набував стрижневого „ім'я нареченого” значення.** „Охрестити” — „назвати” — „прийняти до християнської громади” поступово стали синонімами. *«Йти за іменем»* - давній звичай, пов'язаний з вибором імені для новонародженого. Бабаповитуха з подарунками (хліб обов'язково був присутній серед подарункового набору) йшла до священика, щоб *«одержати ім'я»*. Ім'я співпадало з ім'ям святого, з днем якого збігався день народження немовляти. У релігійній свідомості ім'я не обмежується знаковою функцією, а визначається системою асоціацій, що зумовлюють емоційне ставлення до його власника. Зокрема, у релігійній символіці ім'я виражає певну ідею і несе не тільки смислове, але й сакральне навантаження.

Християнська традиція осмислення сутності імені увібрала як старозавітні, так і античні корені. У Старозавітній традиції до імені ставилися не просто як до пізнавальних знаків, але як до таємничого символу, що вказує на основні характеристики його носія і знаходиться з ним в прямому зв'язку. Ім'я сприймається як повне і дійсне вираження іменованого предмета або іменованої особистості. В Біблії ім'я має не абстрактний чи теоретичний, а життєво-практичний характер: значення імені не словесне, а дійсне. Мовою Біблії ім'я - не лише умовне позначення тієї чи іншої особи або предмета, воно вказує на основні характеристики свого носія, розкриває його глибинну сутність та виявляє його місце в світі. Ім'я таємничим чином пов'язане з душею: коли ім'я вимовляють, воно підноситься до душі свого носія. Старозавітне уявлення про ім'я поєднує в собі не стільки набір звуків або букв для відмінності однієї людини від іншої, скільки як зв'язок з самою людиною. Дізнатися чиєсь ім'я означає увійти у духовний зв'язок з носієм імені, пізнати його внутрішню суть. Людина у старозавітній традиції сприймається за принципом: **«Яке ім'я людини, такою вона і є»** (1 Цар. 25: 25).

Філософи античності приділяли в мові основну увагу імені як слову, що означає окремий предмет. Сократ і Платон вважали, що ім'я встановлено не довільно, «не так, як нам заманеться», а за природою. Але що значить «за своєю природою»? Для Платона

(Платон 1994) ім'я є засобом виокремлення сутності предмета. Зв'язок слова з предметом закріплюється традицією суспільства.

Означене розуміння зв'язку знаку з позначуваним ним предметом знаходить свою подальшу інтерпретацію у Августина Блаженного: *«використання знаків полягає в позначенні предметів...» «будь-який знак є також і предметом, адже, що не є предметом, є ніщо»* (Августин Блаженный 2006, С. 44).

Ім'я відображає історично накопичену духовну систему знання нації, тому має глобальний релігійно-культурний та філософський потенціал: *«У слові, і особливо в імені все наше культурне багатство накопичується протягом століть... У слові й імені зустріч всіх можливих і мислимих пластів буття...В імені осередок всі фізіологічних, психічних, феноменологічних, логічних, діалектичних, онтологічних сфер. Тут втілена квінтесенція як людського розумного, так і будь-якого іншого нелюдського розумного і нерозумного буття і життя»* (Лосев А.Ф. 1994, 8)

У Біблії імена мали особливе значення в сенсі запоруки божественного промислу і визначення відношення конкретної особи до Бога. Отримання нового імені вважалося божественною посвятою, новим рівнем відносин з Богом. Згідно із вченням православної церкви, кожен, хто вступає до рядів християн, отримує нове християнське ім'я, носій якого був прославлений церквою і зачислений до лику святих. Цей звичай з'явився у перші століття існування християнства, у той час, коли багато імен прославили їх власники – через подвиги мучеництва та праведності. Вважалося, що таким чином неофіти поєднувались тісним союзом із Богом та його церквою, ставали під захист святих, яких вони зобов'язувалися наслідувати. Іоанн Златоуст у 21 –й Бесіді на Книгу Буття вказував: *«Християни при отриманні нових імен мають споглядати святі лики як на зразок добродійності та блаженства»* (Златоуст). Тобто, чим більше діяльного бажання наслідувати святих, тим сильніший невидимий захист їх перед Богом.

На українську традицію іменослову значною мірою вплинула православна духовно-релігійна спадщина. У православ'ї існує звичай давати при хрещенні імена на честь християнських святих, які, при цьому, називаються ангелами людини. Це слововживання вказує, що святий і ангел-хранитель зближуються в служінні своєму людині настільки, що позначаються навіть загальним ім'ям (хоча і не ототожнюються). При зміні духовного стану, що постає як своєрідне нове народження, змінюється і ім'я, саме при чернечому постригу, причому носій його довіряється вже новому святому. Святі - це ті, хто *«подвигом своєї дієвої віри і діяльної любові здійснили в собі свою богоподібність і тим явили в силі Божий образ, чим і привернули до себе рясну благодать Божу»* (Булгаков С.Н. 1989, 261). Святі можуть допомагати в силу отриманої ними духовної свободи в любові, яка досягається їх подвигом. Вона дає їм силу заступництва перед Богом у молитві, а також і в діяльній любові до людей (Булгаков С.Н. 1989, 263).

С. Булгаков наголошує первинній, онтологічній сутності імені, що визначає сенс буття не лише окремої людини, але й людства загалом: *«Імена як корені різноманітності, як гнізда буття, що притаманні людству»* (Булгаков С.Н. 1953, 162). У православ'ї ім'я дається не загалом, а прояв певної якості, і цей якісний відтінок імені не залишається нейтральним, навпаки, кількість видів кожного імені відповідає кількості його здійснень. *«Заступництво «ангела» передбачається онтологічно..»*

загальне ім'я пов'язує і спільну долю, наскільки б різною вона не була. Відповідно, ім'я є силою, енергією. Воно формує, з середини визначає свого носія: не він носить ім'я, але у певному сенсі ім'я визначає свого власника, як внутрішня цілепричина, ентелехія... Як предмет споглядання, ім'я є ідеєю; як сила воно є ентелехією... Ідея є ідеальною основою ентелехії, буттєвим її коренем, ентелехія є конкретним буттям ідеї, ідея є енергією, а ентелехія – іпостасним її проявом» (Булгаков С.Н. 1953, 160). Ім'я творить для людини певний енергетичний потенціал, адже є «в усій своїй конкретності є деякою живою енергією, яка, як все живе, відчувається внутрішньою інтуїцією, що може бути виявлена, розказана, відчута тим, хто її споглядає... Імена схреплюються, змішуються, виникають, розпадаються і воскресають, але будь-яка людська істота є дечим, що має ім'я» (Булгаков С.Н. 1953, 163).

У православні традиції кожен новий рівень аскетичної практики пов'язаний з отриманням нового імені: кожен, хто вступає до чернечих рядів, отримує нове християнське ім'я, носій якого був прославлений церквою і зачислений до лику святих. Відповідно, *«віра обіцяє нам перетворення воскреслого тіла, як нашого індивідуального, так і всього планетарного тіла, «нове небо і нову землю». Але вона ж обіцяє і нове ім'я: переможцеві дам їсти приховану манну, і дам йому білого каменю, а на камені написано нове ім'я, якого ніхто не знає, хто його отримує»* (Апокал. 2:17). Преображення, воскресіння і має бути таким творчим всебічним перейменуванням, відкриттям справжнього імені, *«що не людьми знайденого, а софійного імені, що надане Божественним творчим актом предвічно»* (Булгаков С.Н. 1953, 172). І смерть є, з одного боку, відокремлення імені від носія (чому в церкві згадуються імена в якості самих їх носіїв). А разом з тим і смерть минулого імені стає лише потенцією минулого. Відповідно, перейменування є не лише перетворення імені, але і його власника. Таким чином, ім'я є вираження сутності людини, її буттєвої субстанції. Тому існують імена не тільки добрі, а й злі: *«і на головах його (звіра) імена богохульні»* (Апокал.13: 1). Імена людські написані на небесах, тобто не в тутешньому тільки бутті, а й в трансцендентному вічному: *«однак же не тіштесь тим, що вам коряться духи, але тіштесь, що ваші ймення записані в небі»* (Мф. 10: 80).

У П.Флоренського ім'я розглядається на сакральному, онтологічному та соціальному рівнях. Ім'я володіє для його власника своєрідним сакральним змістом і значною мірою впливає на подальшу долю: *«Не тільки казковому герою, але і реальній людині її ім'я віщує, привносить її характер, її душевні і тілесні риси в її долю»* (Флоренский П. А. 2000, 187). У житіях, прологах, церковних співах є численні вказівки про яскраве вираження святим духовної сутності свого імені. *«На ім'я і життє» - це стереотипна формула життє; по імені - життє, а не ім'я по життю. Ім'я оцінюється Церквою, а за нею - і всім православним народом, як тип, як духовна конкретна норма особистісного буття, як ідея; а святий - як найкращий її виразник»* (Флоренский П. А. 2000, 188). Тобто, ім'я є онтологічно первинним, а його носій, хоча і святий, - вторинним. На онтологічному рівні ім'я є найбільш суттєвим самопроявом Я, адже в імені і ім'ям Я вперше ставить себе об'єктивно перед самим собою, а отже-цією своєю найтоншою плоттю робиться доступним оточуючим. До імені людина *«не є ще людина, ні для себе, ні для інших, не є суб'єкт особистісних відносин, відтак не є членом суспільства, а лише можливістю, потенцією»* (Флоренский П. А.

2000, 206).. Ім'я постає як найперший і найглибший цілісний феномен особистості в об'єктивному світі: в імені, а не в чомусь іншому, можливо побачити шлях проникнення у внутрішній світ людини і відновлення розірваності спілкування. Ім'ям виражається онтологічна форма особистості, яка визначає подальшу її духовну і душевну будову. Відповідно, імена виражають типи буття особистісного. У **соціальному плані** ім'я є можливістю збереження не лише індивідуальної, але й соціальної пам'яті: остаточна втрата імені суспільно завжди означала суспільну і історичну смерть, остаточне зникнення з горизонту історії, навпаки, входження в історію, закріплення в ній свого місця, своєї реальності завжди позначалося як «створення собі імені». Відтворення імені в контексті соціальної пам'яті передбачає збереження не лише соціального, але й духовного образу його власника, вищим ступенем чого є *«вічна пам'ять імені соборною свідомістю Церкви і, нарешті, - Богом. Це пам'ять Богом імен означає вічне існування цих Я, а остаточний розрив з буттям рівносильний забуттю Богом імені або знищення його в Книзі життя»* (Флоренський П. А. 2000, 207).

Таким чином, язичницька традиція іменування основана на одухотвореній єдності людини з навколишнім природнім світом, що творить ім'я для його носія як своєрідний духовний оберіг, який визначає подальшу його долю. Язичницьке ім'я є ім'ям роду, втілюючи в собі глибинну скарбницю етнокультурної духовності. Християнська традиція освяченого імені формує ім'я не лише як духовний захист сакралізованого покровителя, але й як стимул до подальших духовних змін. Православна філософія імені розширює простір етнонаціональної культури українського ономастикону, долучаючись до духовних здобутків елліно-іудейської культури іменування.

Ім'я – це та цінність, що залишається з людиною, коли вона втрачає абсолютно все. Але ім'я й свідомо можуть змінити, коли життя починається спочатку, адже цінності — це те, що наповнює „мікросвіт” конкретної людини, коли „макросвіт” тимчасово втратив свою значущість. Власне ім'я - це зміст слова, з якого починається життя, коли воно починається з чистого аркушу.

Література:

1. *Августин Блаженный. Христианская наука или Основания Священной Герменевтики и Церковного красноречия.* Санкт-Петербург: Библиополис, 2006. 510 с.
2. *Біблія: книги Священного писання Старого та нового Завіту.* Київ: Видання Київської Патріархії УПЦ КП, 2004. 1407с.
3. *Булгаков С. Н. Православие: очерки учения православной церкви.* 3-е изд. Париж: YMCA-PRESS, 1989. 409 с.
4. *Булгаков С. Н. Философия имени.* Париж: YMCA-PRESS, 1953. 279 с.
5. *Герасимчук В., Нечипоренко А. Антропоніми: історія і сучасність: Навч. посібник.* Кам'янець-Подільський, 2002. 152 с.
6. *Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник.* Київ: Довіра, 2006. 703 с.
7. *Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: Нариси.* Київ: Довіра, 2007. 262 с.
8. *Иоанн Златоуст Беседы на книгу Бытия. Беседа 21* URL: [https://azbyka.ru/otechnik/Ioann_Zlatoust/tolk_01/21_\(дата звернення: 25.05.2019\)](https://azbyka.ru/otechnik/Ioann_Zlatoust/tolk_01/21_(дата звернення: 25.05.2019))
9. *Лозко Г.С. Іменослов: імена слов'янські, історичні та міфологічні.* Київ: Сварог, 1998. 176 с.
10. *Лозко Г. С. Рідні імена. Слов'янський іменослов.* Тернопіль: Мандрівець, 2011. 368 с.
11. *Лосев А. Ф. Философия Имени.* Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1990

12. Платон. Кратил // Собр. соч.: В 4 т. Москва: Мысль, 1994. Т. 1. URL: http://www.odinblago.ru/platon_5/4 (дата звернення: 25.05.2019)
13. Савіцька С., Савицький О. Іменослов: Слав'янські імена та назви. Тернопіль: 2012. 400 с.
14. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. Київ: Наук. думка, 1996. 336 с.
15. Слова преподобного Симеона Нового Богослова. Вып. 2. Слово 68. Москва, 1890. С. 190
16. Сухомлин І.Д. Українські прізвиська людей як власні родові назви // Говори і ономастика Наддніпрянщини. Дніпропетровськ, 1970. С. 30–58.
17. Флоренский П.А. Имена. Метафизика имен в историческом освещении // П.Флоренский. Соч. В 4-х т.Т.3 (2). Москва: Мысль, 2000. 623 с.
18. Франко І. Причини до української ономастики // Іван Франко. Збір. тв.: В 50 т. Київ, 1982. Т. 36. С. 391–427.
19. Христианство: Энциклопедический словарь : в 3 т.:т. 1.Москва: Большая Российская энциклопедия, 1995.- 863 с.
20. Худащ М.Л. З історії української антропонімії. Київ: Наук. думка, 1977. 235 с.
21. Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. 428 с.
22. Шибутани Т. Я-концепция // Психология самосознания: Хрестоматия. Самара: Изд. Дом «БАХРАХ-М», 2007. С.245 – 270
23. Хрипко, Світлана Анатоліївна (2018) The valued focus of a widow and an orphan statuses and scale of protection in the old and new testament tradition Схід аналітично-інформаційний журнал Філософські науки, 3 (155). С. 51-56.
24. Svitlana Khrypko, Irina Lomachinska, Ganna Iatsenko (2019) Transformation of Ukrainian Name-giving Process: Historical Analysis -Skhid –Випуск 4 (162) –С.68-74
25. Khrypko, S. & Iatsenko, G. (2019). Philosophy of a Name: Ukrainian Context. Beytulhikme An International Journal of Philosophy, 9 (2), 437-451.

УДК 172.4 : 282 : 327.33 : 271.3

Керстюк З. В.

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

ДІЯЛЬНІСТЬ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ПІДТРИМЦІ ХРИСТІЯН БЛИЗЬКОГО СХОДУ

У статті показано, що допомога страждаючим і потребуючим належить до інтегральної частини соціального вчення Католицької церкви. Представлено, що сучасні військові дії та громадянські конфлікти у країнах Близького Сходу після подій т. зв. Арабської весни призвели до матеріальних руйнувань і гуманітарної катастрофи місцевого населення, серед якого християни постали як спільнота, що перебуває в особливій небезпеці через загрозу радикального ісламу. Доведено, що Католицька церква у різний спосіб намагається допомогти християнам Близького Сходу, а саме: через конкретну гуманітарну допомогу на місцях конфлікту, світову дипломатію, а також молитовні акції солідарності. Досліджено, що орден францисканців послідовно виконує свою євангельську місію свідченням любові, миру, єдності й братерства, перебуваючи зі

ЗМІСТ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

Хрипко С.А., Ломачинська І.М., Яценко Г.Ю.

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ АНТРОПОНІМІКИ:
ДУХОВНО-СЕМАНТИЧНИЙ КОНТЕКСТ ОСМИСЛЕННЯ.....3

Керстюк З.В.

ДІЯЛЬНІСТЬ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
У ПІДТРИМЦІ ХРИСТИЯН БЛИЗЬКОГО СХОДУ.....15

Ян Ці

УКРАЇНСЬКА ЛІТУРГІЙНА МОВА:
РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ ТА ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....23

Габрієлян А.А.

БОГОСЛОВСЬКО-РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ
«ДЕСТРУКТИВНОСТІ» В ПСИХОАНАЛІТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ Е. ФРОММА.....31

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Кирилова О.О.

ЖІНОЧИЙ СУБ'ЄКТ ЯК «СУБ'ЄКТ ПОДВІЙНОГО РОЗРИВУ»
У ФІЛОСОФСЬКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ
ПСИХОАНАЛІЗІ ЖАКА ЛАКАНА.....38

ФІЛОСОФІЯ

Немчинов І.Г.

МИКОЛА БЕРДЯЄВ: СПОКУШЕНИЙ «РУССКОЙ ИДЕЕЙ».....45

Меніг Л.В., Додонов Р.О.

МІФОЛОГІЧНІ ВИТОКИ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....54

Горбань О.В.

ПОНЯТТЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ
СУЧАСНОГО ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ.....64